

УДК 342.5

*Володимир Олександрович Антонов,
старший науковий співробітник
відділу конституційного права
та місцевого самоврядування
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат філософських наук, доцент*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Під впливом останніх подій та змін, які відбуваються у світі, на початку ХХІ ст. цілком очевидним є той факт, що існування, самозбереження, економічний розвиток будь-якої країни як суверенної держави залежить від здійснення цілеспрямованої внутрішньої та зовнішньої політики щодо захисту національних інтересів. Україна не є винятком, а є яскравим прикладом того, коли через її нездатність забезпечити свою безпеку вона постійно протягом багатьох століть втрачала свій суверенітет і незалежність. Тобто йдеться про створення певних умов та досягнення такого стану держави й суспільства, що дає їй змогу зберігати, відстоювати свою цілісність і виступати у системі міжнародних відносин самостійним суб'єктом державності. Цей стан гарантує захищеність життєво важливих інтересів, держави (її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність державних кордонів) від внутрішньої та зовнішньої загрози. Досягнення такого стану забезпечується відповідною діяльністю людей, суспільства, держави, спрямованою на зменшення або запобігання відвертання як реальної, так і можливої загрози. В основі цієї діяльності – забезпечення і реалізація національних інтересів Української держави: створення громадянського демократичного суспільства, підвищення ефективності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, розвиток демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод людини; досягнення національної злагоди, політичної і соціальної стабільності, гарантування прав української нації та національних меншин України; поєднання підходів до формування відповідної законодавчої бази, підготовки доктрин, стратегій, концепцій державних і відомчих програм.

Враховуючи виняткове значення національної безпеки у захисті її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності, реалізація основних принципів і положень досягається шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих доктрин, стратегій, концепцій і програм у таких сферах, як політична, економічна, соціальна, воєнна, екологічна, науково-технологічна, інформаційна тощо.

Основи такої політики визначає передусім Конституція України (п. 3 ст. 17) [1], а також деякі інші нормативно-правові документи, серед яких відповідне місце належить Закону України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.), що виражається в усіх напрямках діяльності внутрішньої і зовнішньої політики Української держави та державних органів [2, с. 67].

Прийняття Конституції України (1996 р.) як Основного Закону незалежної Української держави, схвалення Концепції національної безпеки України (1997 р.), Закону України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.), а також нову редакцію Стратегії національної безпеки України від 26 травня 2015 р. слід розглядати як надзвичайно важливі законодавчі кроки на шляху до існування, самозбереження і подальшого розвитку суверенної держави. Зміцнення Української держави потребує якісно нової державної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів в економічній, соціальній, гуманітарній та інших сферах, комплексне реформування системи забезпечення національної безпеки та створення ефективного сектору безпеки й оборони України. Отже, проблема досягнення достатнього стану захищеності життєво важливих інтересів держави від зовнішньої і внутрішньої загрози для України особливо актуальна та значуща. Необхідність гарантування національної безпеки зумовлюється:

по-перше, стрімкими змінами в житті самої України, де поряд із деякими позитивними моментами виступають нові негативні економічні, військово-політичні й суспільні процеси, що становлять небез-

пеку розвитку державності (військова агресія Росії проти України, криза у виробництві, порушення господарських зв'язків, зниження життєвого рівня людей, погіршення навколишнього середовища, зростання злочинності тощо);

по-друге, необхідністю об'єктивно і реалістично визначити місце України у міжнародному співтоваристві, не тільки скоригувати, а й подолати політичні стереотипи, що склалися ще у період конфронтації і «холодної війни», забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО;

по-третє, нагальною потребою перегляду шляхів і засобів гарантування національної безпеки з урахуванням змін, що відбуваються як у світі, так і безпосередньо у державі. Під час такого перегляду необхідно встановити відповідність проголошених цілей реальному стану справ;

по-четверте, необхідністю нової оцінки реально існуючих загроз і виклику часу, виявлення співвідношення між цілями і шляхами їхнього досягнення, загрозами і засобами їхнього усунення; посилення керованості суспільно-політичних процесів у державі, недопущення проявів тероризму та дестабілізації політичної і соціально-економічної ситуації на території держави, зокрема агресивні дії Росії, що здійснюються для виснаження української економіки і підриву суспільно-політичної стабільності з метою знищення держави Україна і захоплення її території, а саме:

1) військова агресія, участь регулярних російських військ, радників, інструкторів і найманців у бойових діях на території України;

2) розвідувально-підривна і диверсійна діяльність, дії, спрямовані на розпалювання міжетнічної, міжконфесійної, соціальної ворожнечі і ненависті, сепаратизму і тероризму, створення і всебічна підтримка, зокрема військова, маріонеткових квазідержавних утворень на тимчасово окупованій території частини Донецької та Луганської областей;

3) тимчасова окупація території Автономної Республіки Крим і міста Севастополя та подальші дії щодо дестабілізації обстановки у Балто-Чорноморсько-Каспійському регіоні;

4) нарощування військових угруповань біля кордонів України та на тимчасово окупованій території України, у тому числі розміщення на півострові Крим тактичної ядерної зброї;

5) блокування зусиль України щодо протидії монополізації стратегічних галузей національної економіки російським капіталом, щодо позбавлення залежності від монопольних постачань критичної сировини, насамперед енергетичних ресурсів;

6) торговельно-економічна війна;

7) інформаційно-психологічна війна, приниження української мови і культури, фальшування української історії, формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу;

по-п'яте, зростанням загрози глобального характеру (інтенсивна експлуатація природних ресурсів підвела світ до такої межі, коли її нарощування без адекватного ресурсозбереження і ресурсовідновлення призведе до непередбачуваних наслідків, а потім і до екологічного колапсу). Непродумана або ж егоїстична політика окремої держави в цій сфері може спричинити загострення і конфлікти з іншими країнами.

Перелічені обставини зумовлюють гостру необхідність напрацювання законодавчих основ державної політики країни щодо національної безпеки України, що мають забезпечити, по-перше, єдність принципів формування та проведення державної політики у галузі національної безпеки, і, по-друге, поєднати підходи до формування відповідної законодавчої бази, підготовки доктрин, стратегій, державних програм у різних сферах національної безпеки.

Надійність захисту життєво важливих інтересів України залежить насамперед від створення ефективної системи забезпечення національної безпеки і механізму її реалізації. Діяльність із забезпечення національної безпеки має розглядатися в широкому і вузькому (власному) розумінні. У першому випадку як спосіб захисту життєдіяльності і розвитку державності України шляхом своєчасного й адекватного реагування на всілякі виклики та загрози внутрішнього і зовнішнього характеру. У другому – як ефективна діяльність державних органів влади, організацій та установ загальної і спеціальної компетенції, а також суспільних структур, діяльність яких здійснюється на професійній основі. Така діяльність виражається у здійсненні законодавчо закріплених функцій із виявлення та оцінки можливих джерел загроз для національних інтересів України, а також їх локалізації та ліквідації. Діяльність щодо забезпечення національної безпеки має бути доступною для контролю відповідно до законодавства України.

Аналізуючи загрози життєдіяльності та розвитку державності України, слід зазначити, що сьогодні більш нагальними залишаються саме зовнішні виклики національній безпеці. На це звертається увага в новій редакції Стратегії національної безпеки України від 26 травня 2015 р. У цьому важливому законодавчому документі зазначається, що Революція Гідності (листопад 2013 р. – лютий 2014 р.) проти

корумпованої влади, яка, свідомо ігноруючи права, свободи і законні інтереси громадян, під тиском ззовні намагалася перешкодити європейському вибору Українського народу, відкрила перед Україною можливості для побудови нової системи відносин між громадянином, суспільством і державою на основі цінностей свободи й демократії.

Прагнучи перешкодити волі Українського народу до європейського майбутнього, Росія окупувала частину території України – Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, розв'язала воєнну агресію на сході України та намагається зруйнувати єдність демократичного світу, ревізувати світовий порядок, що сформувався після закінчення Другої світової війни, підірвати основи міжнародної безпеки та міжнародного права, уможливити безкарне застосування сили на міжнародній арені.

Російська загроза, що має довгостроковий характер, інші докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України, обумовлюють необхідність створення нової системи забезпечення національної безпеки України, що передбачає ця Стратегія [3].

За цих умов для майбутнього України принципово важливим є визначення у внутрішньому безпековому середовищі проблем, що загрожують національній безпеці держави і, зокрема, у сфері державної безпеки. У статті 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.) прямо зазначається, що на сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України у сфері державної безпеки є:

- розвідувально-підбивна діяльність іноземних спеціальних служб;
- загроза посягань з боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права і свободи громадян;
- поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організованої злочинної діяльності;
- злочинна діяльність проти миру і безпеки людства, насамперед поширення міжнародного тероризму;
- загроза використання з терористичною метою ядерних та інших об'єктів на території України;
- можливість незаконного ввезення в країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних і наркотичних засобів;
- спроби створення і функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань та намагання використати в інтересах певних сил діяльність військових формувань і правоохоронних органів держави;
- прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України.

Піддаючи науковому аналізу ці та інші негативні тенденції у внутрішньобезпековому середовищі України, доцільно зазначити, що досить гостро сьогодні на порядку денному постають питання, пов'язані із забезпеченням національної єдності та соборності Української держави, які перетворилися на об'єкт небезпечних політичних спекуляцій з боку як внутрішніх, так і зовнішніх політичних сил.

Можна констатувати, що загальною й основною загрозою держави, зокрема її конституційному ладу, суверенітету, територіальній цілісності і недоторканності, залишається ситуація, що склалася сьогодні в економіці України.

Насамперед йдеться про тривале падіння обсягів виробництва, хронічні борги щодо заробітної платні, зниження рівня життя населення, які провокують радикальні настрої у суспільстві, зростання незадоволення у масах політикою центральних органів влади.

Водночас неабиякий дестабілізуючий вплив на напруженість має протистояння між «лівими» та «правими» політичними силами. Це протистояння, по суті, з одного боку, призводить до різноспрямованих політичних та ідеологічних симпатій тих чи інших електоральних груп, які підтримують ці політичні сили, а з другого – до регіональної структуризації українського суспільства за ідеологічними ознаками. На небезпечно високому рівні залишаються загрози, що виникають у площині «регіон – центр – регіон», це протистояння слід розглядати як боротьбу регіональних політичних і фінансово-промислових сил за вплив на прийняття рішень у центрі. Як свідчать сучасні наукові дослідження, формування центрів регіонального впливу (Дніпропетровський, Донецький, Західний та Південний) зумовлене економічними, демографічними, культурними та історичними особливостями розвитку цих регіонів України [4].

Особливу загрозу для розвитку безпекової ситуації в Україні створюють міжконфесійні протистояння та міжцерковні конфлікти. Слід зазначити, що сьогодні характерною ознакою церковно-державних відносин у нашій державі є те, що протягом тисячоліття релігійні центри, яким підкорялися українські церкви, перебували поза її межами. І тому за цих обставин весь потужний арсенал церкви, особливо протягом останніх століть, використовувався для асиміляції українців і навіть зміни їхніх глибинних ментальних структур. Саме тому таким важливим і водночас болісним для української нації постає процес становлення її державності і зокрема невід'ємного атрибута суверенності – самостійної помісної

церкви. Динаміка релігійно-церковних процесів свідчить, що за більш ніж 20-річний проміжок часу в її цивільно-правовому просторі з'явилася чимала кількість суб'єктів правовідносин у цій сфері життєдіяльності українського суспільства. Необхідно звернути увагу на те, що не всі суб'єкти церковно-державних відносин володіють відповідною правовою культурою, а тому їхні взаємовідносини часто переходять із юридичної площини у політичну. І тому сьогодні постає досить гостра проблема, що пов'язана з намаганням окремих політичних та релігійних сил маніпулювати громадською думкою та стимулювати невігластво громадян у сфері конфесійно-церковного устрою і тим самим сіяти розбрат у середині українського народу, що несе загрозу національним інтересам України та її національній безпеці.

Враховуючи ці обставини, першочерговим завданням має стати консолідація всього українського суспільства зі спрямуванням його політичної волі на реалізацію національних інтересів і максимальним використанням духовно-інтелектуальних можливостей, спрямованих на захист конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності Української держави. Серед невідкладних завдань консолідації української нації слід зазначити: нейтралізація загроз сепаратистських явищ та тенденцій; підвищення життєвого рівня населення; модернізація управління державою і суспільством; зміцнення духовно-морального здоров'я українського народу.

Таким чином, політика національної безпеки України має ґрунтуватися на повазі до норм і принципів міжнародного права, де наша держава має захищати свої фундаментальні цінності, визначені Конституцією та законами України, – незалежність, територіальну цілісність і суверенітет, гідність, демократію, людину, її права і свободи, верховенство права, забезпечення добробуту, мир та безпеку.

Використані джерела

1. *Україна*. Закон. Конституція України: текст відповідає офіц. – К. : Національний книжковий проект, 2011. – 48 с.
2. *Правові основи військового будівництва та військово-цивільних відносин*: збірник законодавчих актів з питань національної безпеки і оборони / ред. рада: Г. К. Крючков (голова), В. П. Андресюк, В. П. Горбулін та ін. – К. : Парламентське видавництво, 2005. – 832 с.
3. *Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 травня 2015 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України»*. – 2015. – № 287.
4. *Національна безпека України 1994–1996 рр.* : наук. доп. НУСД / редкол.: О. Ф. Белов (голова) та ін. – К. : НУСД, 1997. – 197с.

Антонов В. О. Державна політика у сфері національної безпеки як гарантія забезпечення сталого розвитку української держави в сучасних умовах

У статті аналізуються актуальні проблеми, присвячені національній безпеці як важливого гаранта забезпечення сталого розвитку Української держави в сучасних умовах викликів і загроз. Поряд із цим зазначається, що надійність захисту життєво важливих інтересів України залежить насамперед від створення ефективної системи забезпечення національної безпеки та механізму її реалізації.

Ключові слова: державна політика, національна безпека, гарантія, розвиток, національні інтереси, загрози.

Антонов В. А. Государственная политика в сфере национальной безопасности как гарантия обеспечения устойчивого развития украинского государства в современных условиях

В статье анализируются актуальные проблемы, посвященные национальной безопасности как важного гаранта обеспечения устойчивого развития Украинского государства в современных условиях вызовов и угроз. Наравне с этим указывается, что надежность защиты жизненно важных интересов Украины зависит в первую очередь от создания эффективной системы обеспечения национальной безопасности и механизма ее реализации.

Ключевые слова: государственная политика, национальная безопасность, гарантия, развитие, национальные интересы, угрозы.

Antonov V. State policy in the sphere of national security as a guarantee for sustainable development of the Ukrainian state in the modern world

The article analyzes the current problems on national security as an important guarantor of sustainable development of the Ukrainian state in modern conditions of challenges and threats. At the same time noted that the reliability of the protection of the vital interests of Ukraine depends primarily on the creation of an effective system of national security and the mechanism for its implementation.

Key words: public policy, national security, guarantee development, national interests and threats.